

כלל ישראל - ניצבים

הרב בן ציון אלגזי

ראש בית המדרש בישיבת ההסדר ר"ג וראש מכון 'צורבא מרבנן'

מנהג ישראל לקרוא בעיצומו של יום הכיפורים את ספר יונה, שבו מתואר תהליך התשובה של אנשי נינוה.

דעות רבות ומגוונות נכתבו על קריאת ספר יונה וסיפור תשובתם של הגויים דווקא בעיצומו של יום. להבנת העניין נתבונן על שני סוגי התשובה: תשובת הפרט ותשובת הכלל.

כתב הרמב"ם¹:

כל הנביאים כולם צוו על התשובה, ואין ישראל נגאלים אלא בתשובה. וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלים, שנא' והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה, הברכה והקללה וכו' והשבות אל לבבך וכו' ושבת עד ד' א-להיך וכו'.

הרמב"ם ראה בזה הבטחה ולא ציווי. והדבר טעון הסבר, איך אפשר להבטיח על תשובה, הרי כל עיקרה של התשובה כשהיא באה מתוך בחירה חופשית.

בדרך כלל נקראת פרשת ניצבים קודם ר"ה או בימים נוראים ותחילתה²: "אתם ניצבים היום כולכם" מה עניין ה-"כולכם"?

שאלה דומה אפשר לשאול בתחילת הפרשה: "ולא אתכם לבדכם אנכי כורת את הברית הזאת ואת האלה הזאת, כי את אשר ישנו פה וכו' ואת אשר איננו פה עמנו היום" איך אפשר לכרות ברית עם הדורות הבאים ולחייבם בלא הסכמתם?

1. הלכות תשובה פרק ז הלכה ה.

2. דברים כט, ט.

רש"י הביא בתחילת הפרשה דברי המדרש:

למה נסמכה פרשת נצבים לקללות? לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתיים, הוריקו פניהם ואמרו, מי יוכל לעמוד בכל אלו. התחיל משה לפייסם – אתם ניצבים היום, הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כליה, והרי אתם קיימים לפניו.

דברים אלו תמוהים ביותר. הרי הקללות באו להרתיע את ישראל מלחטוא, ואיך בא משה להרגיעם שלא יבהלו ולא יחששו מן הקללות, הרי הוא חותר בדבריו תחת השפעת הקללות?

ומאיך, הרי נאמר בפרשה: פן יש בכם שרש פורה ראש ולענה, והיה בשומעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך וכו' לא יאבה ד' סלוח לו כי אז יעשן אף ד' וקנאתו באיש ההוא ורבעה בו כל האלה הכתובה בספר הזה, ומחה ד' את שמו מתחת השמים", הרי שאין מחילה ויש כליה?

אך מילת המפתח היא בתחילת הפרשה "אתם ניצבים היום כולכם".

כתב השפת אמת³:

כי הכלל ישראל לעולם עומדים לפני הקב"ה [והעבודה רק לכל פרט לבטל עצמו אל הכלל. וזה היום הוא בכל יום ויום. וגם מאחר שהתורה כתבה "אתם ניצבים היום"], ושפת אמת תכון לעד, כי אם היה הפסק לדבר, לא היה נאמר זאת בתורה.

כלל ישראל ניצבים לפני ד' לעולם, ואין לזה בחירה. "העולה על רוחכם היו לא תהיה, אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן. חי אני נאם ד' אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם"⁴.

היחידים יש להם דרכי מילוט, והם יכולים לחטוא ואפי' לפרוש מכלל האומה. ועליו נאמר "ומחה ד' את שמו מתחת השמיים", אך כלל ישראל קיים לעולם.

וזהו שהרגיע אותם משה "הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כליה, והרי אתם קיימים לפניו".

3. תרל"ה "אתם".

4. יחזקאל כ, לב.

במשך הדורות, מגלות רומי, האינקוויזיציה ומסעי הצלב, ועד לשואת יהודי אירופה בימינו, כשהעולם היה בטוח שעם ישראל הולך ונמחק מהמפה, ושוב קמנו ונתעודד. יחידים אמנם אבדו לאומה, אך האומה בכללותה נשארה קיימת לעולם.

הצלחתה של התכנית האלוקית בקידום הבריאה והתעלות האנושות, תלויה היא בישראל. "ואתם עדי נאם ד' ואני א-ל"⁵. ואם אין אתם עדי כביכול אינני א-לוהים. וכדברי הרמב"ן שאם אין עם ישראל בעולם, כל כוונת הבריאה בטלה. וע"כ כל עוד רוצה הקב"ה בעולם, רוצה הוא בישראל. וע"כ ישראל ככלל קיים לעולם, וע"כ מובטחים שיעשו תשובה, ככלל.

ומשום כך מובטחים אנו שלא תמוש התורה מפינו ומפי זרענו. משום ששלמות העולם והאנושות תלויים בתורה, שהיא תכנית העולם. וכך אמר הנביא ישעיהו: "וחכיתי לד' המסתיר פניו מבית יעקב וקויתי לו. הנה אנכי והילדים אשר נתן לי ד' לאותות ולמופתים בישראל"⁶.

והביא שם רש"י את דברי המדרש: מ"א על אחז, שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות שלא ילמדו תינוקות של בית רבן תורה. אמר אם אין גדיים אין תיישים. אם אין צאן אין רועה. אגרום לו לסלק שכינתו. א"ל הנביא כל מה שאתה קושר התעודה וחותר התורה לסותמה שלא תמצא בישראל לא יועיל לך. וחכיתי לד' המסתיר פניו, אין לך נבואה קשה כאותה שעה שאמר משה ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא. ואף בו ביום הבטיחם, "וענתה השירה הזאת לפניו לעד, כי לא תשכח מפי זרעו". הנה אנכי והילדים אשר אתי - הם התלמידים החביבים עלי כבנים, יהיו לאותות ולמופתים שתתקיים תורה בישראל על ידם.

וע"כ מובטחים אנו שכלל ישראל ימלא שליחותו בעולם, ותורה לא תמוש מפי זרעו וזרע זרעו, ושיעשו תשובה, ואף אם ישנם יחידים שנושרים בדרך, הכלל מובטח הוא שיעשה תשובה ויחזיק בתורה.

אך מה עלינו ללמוד מזה, כפרטים, כל אחד ואחד?

5. ישעיהו מג, י.

6. ת, יז"ח.

כתב השפת אמת:

כתוב בזוהר פ' בשלח⁷: "בשעת הדין לא יפרוש אדם מן הציבור לעצמו... ומשום כך אמרה האישה השונמית לאלישע (כששאלה אם זקוקה היא לדבר מה, או לדבר אליה אל המלך או שר הצבא, אמרה לו), "בתוך עמי אנכי יושבת".

ואכן היו מגדולי ישראל שהיו מחביאים עצמם בימים נוראים ובקשו להצטנע ולא לקבל עלייה כדי שלא יזכירו את שמם. ובבית ישי⁸, כתב שזו טעות גדולה, כאילו אפשר להימלט מרבש"ע. וע"כ כתב שאין הכוונה בעצת הזוהר שאדם יתכוון ולא יתבלט במעשיו, אדרבה הכוונה להרבות פעילות, אך עיקרה למען הכלל, שיכוון בתפילותיו עבור כלל ישראל, ואף התפילות והבקשות לסיפוק צרכים חומריים, אף הם יהיו לצורך הכלל, וזו היא עבודת היום. להתכלל בכלל ישראל, שהוא גילוי מלכות ד' בעולם, וע"כ התכללות זו ובקשה להצלחת כלל ישראל, יש לזה שייכות לאמירת מלכויות. וכמ"ש הגר"א על המשנה בברכות שחסידיהם היו שוהין שעה לפני התפילה כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמיים, וכתב ע"ז הגר"א "פי' שאסור לכוון בתפילה לצורך עצמו, אך להתפלל שיהיו כל ישראל בתכלית השלמות, ויהיה נשלם כנס"י למעלה". וע"ז מתפללין "ובכן תן כבוד לעמך". וכשאדם דואג לכלל ישראל, הוא פועל למען מלכות ד'. וע"כ "אתם ניצבים היום כולכם", הוא הכנה לאמירת מלכויות בר"ה.

אך גם הוראה אישית לכל פרט יש כאן, ולא רק ההתבטלות כלפי הכלל. אומר האדמו"ר מסלונים על הפסוק "מוסר ד' בני אל תמאס"⁹ מהו מוסר ד' הקב"ה אומר לכל אדם מישראל, "בני" – הרי אתה בן מלך. שהרי כולכם ניצבים לפני ד' אלוקיכם, כל אחד ואחד באופן אישי, א"כ אתה בני, "אל תמאס", אל תמאס את עצמך בדברים שאינם הולמים בן מלך¹⁰.

במקום אחר הוא מפרש את התפילה "היום הרת עולם, היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים". ועל מה עומדים למשפט? "אם כבנים אם כעבדים". האם נהגנו בעצמנו

7. מד, ב.

8. סי' ט"ז.

9. משלי ג, יא.

10. קונטרס בחכמה יבנה בית עמ' ח' – הדרכת חתנים.

כאילו אנו בניו של מקום, עבודה מאהבה, או כעבדים – מיראה. להתעלם ממדרגת בניים, מ"אתם ניצבים", זה חטא, ע"ז דנים אותנו.

אולי ויתכן, שסוף כל עבודת הימים הנוראים מסתיימת בשתי מצוות, בנטילת ארבעת המינים ובמצוות "הקהל" בסוף שנת השמיטה. במצוות אלו, לאחר חודש אלול והימים הנוראים שבהם הייתה עבודה על הכלל, ששיאם זוהי מצוות ארבעת המינים והשמיטה. לדאוג לכלל, לגר, ליתום ולאלמנה ולכלל ישראל.

אנו ניצבים בסוכות עם ארבעת המינים המסמלים את כלל ישראל ויוצאים כך מנצחים בדין לעומת אומות העולם שבאים כפרט. ולאח"כ מצוות "הקהל" לאחר עבודת שנת השמיטה הנפלאה ובכך מובטחים אנו שנצח ישראל יצאו זכאים וזכים בדין.